

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 5.

Lördagen den 3 Februari

1872.

Justitie-ombudsmannens embetsberättelse.

I vårt offentliga lif passera någon gång saker som nog mycket påminna om det gamla barnjollret »katten på rottan och rottan på repet». Vi ämna icke denna gång tala om den stora lusten att »pricka» konungens rådgifvare, som icke allt för sällan ger sig lust i den ena af riksdagens kamrar; denna ledsamma vana är kan hända oskiljaktig från en del personers föreställningar om de rättigheter och skyldigheter som tillhöra representanterna för ett fritt folk. Men samma älskvärda behandling är också förbehållen åt riksdagens egna är också förbehållen åt riksdagens egna förtröendemen, fullmäktige i de stora penningverken, ledamöterna i utskotten, och äfven riksdagens högst betrodda person, justitie-ombudsmannen, går icke fri från dessa påminnelser om sin dödlighet.

Det var en stor tanke af 1809 års grundlagsstiftande ständer att genom denna institution, som icke har sin motsvarighet i något annat samhälle, förbehålla sig en kontroll öfver den högsta domaremakten och de förvaltande myndigheterna, på samma gång som de sjelfva, med de bittra minnena från frihetstiden för ögonen, afsade sig rätten att vidare utöfva domaremakten och ingripa i förvaltningen, och ett större medborgerligt förtroende kan knappast gifvas än det som riksdagen genom dertill utsedda valmän lägger i justitie-ombudsmannens händer, att i deras stad och ställe vaka öfver lagarnes efterlefnad,

den personliga frihetens okränkta bevarande, den konstitutionella ordningens vidmakthållande, och, i händelse af öfvergrepp, såsom fullmäktig utföra deras talan inför högre rätt. Den man som erhåller ett sådant uppdrag intager derigenom en samhällsställning så betydande, att alla andra utmärkelser som kunna vederfaras honom i jemförelse med denna synas underordnade och obetydliga.

Man skulle därför vänta att riksdagen å sin egen sida omgäfve denne man med den aktning och det förtroende som kunde göra hans ställning respekterad hos de offentliga myndigheter hvilkas förhållande han är skyldig att öfvervaka; den skulle ju derigenom endast bevisa aktning mot sig sjelf, på samma gång som den beredde honom en möjlighet att med större eftertryck utöfva sitt vördnadsbjudande embete. Men sådant är icke alltid förhållandet, och det ser emellanåt ut som om man tyckte att uppdraget är alldeles för ärofullt, och att den som har rätt att granska och bedöma lagstiftningens tillstånd och lagskipningens gång måste tid efter annan underkastas en viss portion afsigtlig ringaktning, för att erinras om ihålligheten af all jordisk ära.

Enligt 42 § Riksdagsordningen åligger det lagutskottet att »granska justitie-ombudsmannens afgifna redogörelse, äfven som hans embetsdiarier och registratur, samt med utlåtande deröfver till riksdagen in-

komma», hvilket utlåtande kamrarna i sin ordning ega att skärskåda och bedöma. Det är ganska lärorikt att se huru detta bedömande under olika tider utfallit, och vi behöfva icke gå längre än ett par årtionden till baka för att finna, hvilken betydlig skiljaktighet egt rum i det sätt hvar på justitie-ombudsmännen under denna tiderymd uppfattat sitt åliggande, och huru riksdagen öfver deras olika sätt att dervid gå till väga uttryckt sitt gillande eller ogillande. I början af femtioalet bekläddes detta embete af en man, som med ett skarpt kritiskt hufvud förenade en glänsande stil och en dristighet att förfäktasina enskilda meningar, hvilken ofta gränsade till hänsynslöshet. Detta förfaringsätt mötte ett strängt ogillande inom de båda första riksständen, men gälde hos de båda andra såsom ett berömvärdt nit och en hedrande oförskräckthet: sådan var den tidens liberalism. Domen öfver justitieombudsmannens embetsförrättning utföll under stundom hos lagutskottet ganska strängt, såsom vid riksdagen 1853—54, och enskilda reservanter uttryckte sitt ogillande i ännu strängare ordalag, medan deremot andra ansågo honom hafva förtjent de allra högsta vitsord för »oförtrötadt nit, frimodighet, kraft och verksamhet i sitt mödosamma kall». Det var den tidens sed att begagna starka uttryck, och ju djerfvare det språk var som fördes af justitie-ombudsmannen mot Högsta domstolen och landets domarekår å ena sidan, och å den andra mot en hvar som vågade att tvifla riktigheten af hans uttalade åsigtter, desto större tillfredsställelse erfor den sida af riksdagen som då kallade sig för den liberala. Det var den tidens sätt att föra den medborgerliga frihetens talan.

Medvetandet af styrka verkar foglighet i språk, och i samma mån som de ofrälse ständens inflytande tillväxte vid de sista riksdagarne under den gamla riksdagsordningen, kunde man begagna fogligare uttryck för sina åsigtter och sina fordringar. Denna förändrade maktställning inom riksdagen inverkade också på justitie-ombudsmannens embetsutöfning, och det befans icke längre oundgängligt för frihetens sak att hans embetsberättelser skulle vara ständigt mullrande åskor öfver myndigheternas hufvud.

De personliga egenskaperna och det in-

dividuela lynnet hos embetsinnehafvaren utöfva naturligtvis också sitt stora inflytande på arten af hans framställningar till riksdagen. Vi hafva icke kunnat märka att den aktning hvar på embetet och dess innehafvare göra anspråk hos de lagliga myndigheterna lidit något afbräck på den förändrade tonen i embetsberättelserna, eller att rättvisans handhafvande blifvit mindre tillfredsställande, sedan de ljungande tillmälena i justitie-ombudsmannens embetsberättelser upphörde. Oss vill det tvärt om synas, som om de omsorgsfullt afvägda och fogligt framställda fordringar på rättelser i erkända missförhållanden, eller förslag till förändringar i lagstiftningen, som återfinnas i många af den nu varande embetsinnehafvarens berättelser, icke vunnit mindre uppmärksamhet och afseende derför att hans framställningssätt allt igenom burit prägeln af lugn och måtta.

Det är en annan sak, som vid bedömandet af denna embetsmans officiella verksamhet synes oss hafva blifvit nog mycket förbisedd. I begynnelsen af den för honom utfärdade instruktionen åläggas det honom att anmärka och bevisa sådana af domare, embets- och tjenstemän begångna fel som synas honom antingen härröra från egennyttan, vrångvisa, våld eller grof försumlighet, eller bereda allmän osäkerhet för medborgares rättigheter, ett åliggande som i det närmast följande så bestämmes, att der han förmärker att någon domare, embets- eller tjensteman, utan vrång afsigt, endast af ovarsamhet felat, må han sådant för konungens justitie-kansler tillkännagifva, liksom han äfven kan, efter sakernas beskaffenhet, till samma embetsman hänvisa de hos honom klagande att söka rättelse. Det är med dessa begränsningar han har att utöfva sitt väktarekall öfver lagarnes tillämpning, och han är följaktligen väl skyldig att med outröttlig uppmärksamhet följa de dömande myndigheterna i deras verksamhet, men icke att på ett retligt och bullrande sätt vara deras buse. Men då det ständiga aktgifvande på lagarnes tillämpning som tillhör utöfnings af detta väktarekall ansågs böra bäst befordra en fullständig insigt, så väl om bästa sättet för lagarnes tillämpning, som äfven om det som i dem kan vara bristfälligt och för samhällets fortgående utveckling hinderligt eller eljest otillfreds-

ställande, så staldes äfven på denna riksdagens förtroendeman den betydelsefulla fordran, att han skulle verka för lagarnes oupphörliga förbättrande, och det ålades honom följaktligen, att han jemte en utredning af lagskipningens tillstånd i riket skulle inför riksdagen framlägga förslag till de reformer som i oförmälda hänseenden kunna finnas behöfliga.

Vi tilltro oss icke att afgöra, huru vida dessa fordringar på en enda man voro från början fullt berättigade och billiga. Meningen kunde icke rimligen vara den, att justitie-ombudsmannen, på samma gång han öfvervakade lagskipningen, också skulle tjenstgöra såsom en permanent lagberedning, utan troligen afsågo 1809 års ständer, att han skulle vara berättigad att i viktigare lagfrågor afgifva principbetänkanden, samt att han följaktligen äfven borde hafva sin uppmärksamhet vänd åt detta håll. Det låg emellertid i sjelfva karakteren af detta uppdrag en frestelse för innehafvaren att glänsa med stora och snillrika idéer, hvilken icke alla de som innehaft förtroendet hafva lyckats motstå, och det beror må hända på de förra tidernas stora kärlek för det retoriska framställningssättet, och på de då lefvande generationernas för vår tid nästan oförklarliga oundfallenhet för det frasrika och storordiga, att vissa äldre embetsrättelser blefvo så välvilligt emottagna af riksdagen, pressen och den del af allmänheten som om dem tog någon kännedom. Riksdagarne höllos också endast hvar femte år, och dessa långa tidskiften erbjödo anledningar till betraktelser öfver både lagskipning och lagstiftning, hvilka icke äro lika rikhaltiga, då riksdagarne årligen återkomma. Det är orimligt att justitie-ombudsmannen skulle hvarje år med sin tanke öfverfara lagstiftningens stora fält, och ännu orimligare att han i hvarje ny berättelse skulle behöfva upprepa hvad han sagt i hvar och en af de föregående. Ju mer samhället utvecklar sig i alla sina förrättningar, och följaktligen äfven i rättsväsendet, desto mindre blir antalet af de afvikelser hvilka det åligger honom att beifra.

Den nu varande justitie-ombudsmannen synes hafva med särdeles omsorg undvikit alla sådana subjektiva meningsyttringar och förslag, som väl må vara tillättna den enskilde mannen att såsom författare eller

talare framställa till allmänhetens beprövande, men icke passa lika väl för den offentlige embetsmannen. Hans berättelser till riksdagen sakna derföre den polemiska sälta som för en stor klass af läsare får gälla såsom bevis både på mod, insigt och snille, och de som föreställa sig, att en man på hans plats måste ständigt sticka, pricka och brumma för att ingifva respekt för embetet, hafva ofta tillkännagifvit sin oförgrifliga mening att hans embetskrifter äro tråkiga, och att han på sin höga post fallit i en slummer, ur hvilken han måste af riksdagen uppväckas med de välbekanta medlen. Tankegången är ganska naturlig för dem som aldrig smakat maktens sötma, eller smaka den för första gången. De tycka att deras utvalde varit för foglig och undfallande: derför måste lagutskottet »pricka» honom, och gör icke lagutskottet sin skyldighet i detta afseende, måste de »pricka» utskottet, hvilket väl så mycket mer måste vara deras rätt, som de sjelfva hvar tredje år äro utsatta för möjligheten af ganska känbara »prickningar» från sina komiteters sida.

Vid 1870 års riksdag försöktes det att i Andra kammaren införa en sådan räfst med justitie-ombudsmannen, med tydlig afsigt att förekomma hans omväljande och hålla fältet öppet för någon af de friskare viljor, och framför allt starkare lungor, hvilkas egare skulle vilja mottaga förtroendet att vara Sverges folktribuner. Lagutskottet hade i ett kort men tillräckligt motiveradt utlåtande ansett sig kunna uttala det på de sista tio åren häfdblifna omdömet, »att justitie-ombudsmannen genom nit, oväld och skicklighet fortfarande motsvarat riksdagens förtroende». Det redogjorde som vanligt för antalet af klagomålen, anmärkte att den mot det föregående året något stegrade siffran icke var af någon betydighet, och förklarade — hvilket bör vara hufvudändamålet med lagutskottets granskning — att justitie-ombudsmannen icke underlåtit att fästa tillbörligt afseende vid sådana klagomål som derpå kunde göra anspråk. För öfrigt refererade utskottet på ett gillande sätt justitie-ombudsmannens i berättelsen uttryckta åsigt att hans instruktion hindrade honom från att upptaga sådana klagomål som voro riktade mot kommunalstyrelser, kommunala tjänstemän, samt gode män och sysslomän, äfven

som rättens ombudsman i konkurser, och att han icke ville föreslå någon ändring i denna del af instruktionen, efter som öfvervakandet af den kommunala själfstyrelsen och dess organer, eller af enskilda personers sakkörare, icke kunde följdriktigt öfverlemnas åt en allmän åklagare, utan måste tillhöra kommuner och målsegare, hvilka genom sitt val egde full kontroll öfver sina förtroendemän och således kunde aflägsna dem som icke motsvarade deras förväntan. Utlåtandet hade sålunda till ändamål att, om än i största korthet, visa hvad berättelsen innehöll, och att det icke fans anledning till klander öfver det sätt hvar på justitie-ombudsmannen fullgjort sitt uppdrag. Detta var allt hvad som dessa utlåtanden på senare tider varit brukligt, och om äfven utskottet anmärkte, att intet förslag i lagstiftningsväg den gången blifvit framställt, så kunde detta väl icke uppfattas såsom ett tadel, eller förtjena att så uppfattas, då man erinrar sig några af de ämnen hvilka nu varande justitie-ombudsmannen i föregående berättelser behandlat, såsom tryckfrihetsmälens handläggning vid domstolarne, sättet för afsägandet af utslag hos rådhusrätterna och öfverståhållareembetet, som gaf anledning till ett riksdagens beslut i ämnet, frågan om embets- och tjänstemäns skyldighet att ersätta skada som vållas genom fel i embetsutöfningen, äfven sedan tiden för ansvarstalan är förlupen, en sak som på det närmaste sammanhänger med den medborgerliga tryggheten till välfärd och egendom, åtgärder till domstolsarkivens bättre bevarande, flercaldiga framställningar om fängelseväsendet och utvägar att förbättra det, förkorta ransakningstiden, bespara fångarne onödiga lidanden, o. s. v., kontroller öfver förmyndaremedels förvaltning, förslag till afhjelpande af den öfverklagade långsamheten vid behandlingen af rättegångsären, om införandet af ett advokatstånd, och andra frågor, öfver hvilka dessa embetsberättelser innehålla värderika utredningar. Men sådana uppsatser äro icke tillräckligt salta och pepprade för en viss smak, icke nog rifvande för dem som älska mycket buller, och därför har det kunnat blifva en trosartikel inom en del af pressen och riksdagen, att en embetsman på denna plats ingen ting nyttigt uträttar, om han icke väsnas, skymfar och oqvädar.

Då det förenämnda utlåtandet föredrogs i Andra kammaren, skyndade utskottets ordförande att förklara att han »finner det samma vara tarfligt». Han hade icke reserverat sig i utskottet, emedan han icke »i någon mån velat minska det fördelaktiga vitsord utskottet uttalat om hr justitie-ombudsmannen», men i kammaren lade han honom till last att det fans bristfälligheter i rättegångsordningen som icke blifvit afhjelpa. Vid lagutskottets utlåtande af den 16 januari 1854 finner man, att samma ledamot reserverat sig deremot att den då varande justitie-ombudsmannens »stora förtjenster» icke voro tillräckligt erkända.

Efter detta uppslag saknade det icke talare som yrkade på en omskrifning af den i deras tanke allt för hedrande orlofsedeln, med borttagande af lofordet för visadt *nit*, och som, när grundlagsvidrigheten af ett sådant förfarande af andra talare ådagalades, ville åtminstone betänkandet skulle »med ogillande» läggas till handlingarne, ett yrkande som vid den slutligen begärda voteringen förkastades med en enda rösts öfvervigt. Man fann att riksdagens högsta förtroendemän icke på eget bevåg rifvit nog regn öfver domstolarne, att han icke rättat sig efter pressens fingervisningar — eller åtminstone efter »åsigter eller rykten i landsorten» — och man kunde trygt lägga honom till last uraktlåtenhet i anställande af åtal, efter som riksdagsordningen förbjöd de klandrande att uppgifva de speciella fall i hvilka denna uraktlåtenhet skulle hafva blifvit begången. Hela denna debatt gjorde ett ganska ledsamt intryck, och följderna blef en helt annan än den beräknade, i det samma justitie-ombudsman kort deretter återvaldes, om vi rätt minnas, i det närmaste enhälligt. Vid den följande riksdagen hade utskottet öfver den nya embetsberättelsen, efter en recit, som väl är till radtalet något ansenligare än den förra, men i anseende till innehållet borde hafva förefallit utskottets ordförande ännu mera färglös och tarflig än den föregående, upprepat det vanliga vitsordet om *nit*, oväld och skicklighet. Vid remissen yttrade en talare, själf tidningsutgivare, den åsigten, att justitie-ombudsmannen gjorde väl uti att icke alldeles förbise pressens anvisningar, och att det är saker, i hvilka ingen åklagare finnes eller vill finnas, som dock

äro af den beskaffenhet att, om de komma till justitie-ombudsmannens kännedom, de icke böra gå fria från åtal, ehuru ingen formelig anmälan derom ingått, och talaren yrkade att utskottet i allmänhetens intresse skulle omständligare än hittills redogöra för de i åtalsväg vidtagna åtgärderna. Vi hafva icke kunnat finna att denna framställning gjort något intryck på utskottet, och utlåtandet lades denna gång till handlinarne icke blott utan ogillande, men äfven utan ett enda ords diskussion.

Vi motse med en viss nyfikenhet huru den till årets riksdag aflemnade embetsberättelsen kommer att af lagutskottet och Andra kammaren upptagas. Den innehåller icke någon enda rad som är egnad att väcka sensation. En sjukdom, som lyckligtvis nu är öfvervunnen, har hindrat dess författare att lägga sista handen vid ett yttrande om lagskipningens tillstånd, om betydelsen af prejudikat i Högsta domstolen — en af de viktigaste och bekymmersammaste frågor för dem som hafva revisionssaker att utföra — samt om rättstillståndet i allmänhet inom landet. Om ändring och förtydligande af gällande lagstadganden hafva tre underdåniga framställningar under året blifvit till kongl. maj:t ingifna, men intet lagförslag är framställt. Klagomålens antal har varit ovanligt ringa, mindre skulle vi tro än någonsin förut, och endast få hafva föranledt till åtal. Man skall må hända lägga justitie-ombudsmannen till last att angifvelserna äro så fåtaliga, samt att de när de kunnat vinna afseende endast rört obetydligheter, och det skall kanske synas att orsaken till detta för lugna människor glädjande förhållande icke är att söka uti lagskipningens eget mer och mer tillfredsställande tillstånd, som gjort att de obegränsade angifningstillfällena, hvilka uti intet annat civiliseradt land hafva någon motsvarighet, så litet begagnas, utan i den ringa uppmuntran som samma embetsman under sin föregående verksamhet gifvit åt vissa ganska ifriga bemödanden att trakassera de offentliga myndigheterna. Men med ett sådant uppfattningssätt lönar det sig icke mödan att resonnera, ej heller med sådana som i offentliga handlingar hellre läsa allmänna reflexioner än utredningar, grundade på verkliga sakförhållanden. För en uppmärksam läsare är, såsom justitie-ombudsman-

nen sjelf anmärker, en redovisning för de väckta åtalen en bättre vägledning till bedömandet så väl af lagskipningens fel och förtjenster, som af måttet af de personers insigter, skarpsinne, oväld och rättvisa hvilka hafva sig anförtrodd lagarnes tillämpning.

Vi skola icke uppehålla oss vid de särskilda tjugo åtal för hvilka berättelsen redovisar. En landshöfding, en borgmästare och ett par landtdomare dömda till små böter och ersättningar, i synnerhet för olaga eller olagligt förlängda häktingar, så väl till kronan för underhållet som för de oskyldigt lidande, en länsman tilltalad och bötfäld för samma förseelse, en rådhusrätt tilltalad, men af hofrätten frikänd, för dröjsmål att utfärda fullmakt för utsedd riksdagsman, ett landshöfdingeembete äfvenledes pliktäldt för oriktigt förfarande i afseende på riksdagsmannaval, en rådhusrätt bötfäld för försummelse att upprätta förmynderskaps- och konkursförteckningar, en annan för oriktig dom öfver gäldenär, och en magistrat för ett olaga beslut, hvarigenom två personer fått åt sig upplåten samma tomt: — sådana äro de rättsfall som här uppräknas. En viktigare sak är ett mot polismästaren i Stockholm öppnadt åtal för olaga häkting af en person hvilken antastades såsom försvarslös, ett åtal som, sedan advokatfiskalens talan blifvit af hofrätten ogillad, har af justitieombudsmannen blifvit fullföljdt i högsta instansen. Den personliga friheten, ehuru genom de på senare tider i lagstiftningen införda stadgandena något litet bättre tillgodosedd än förr, behöfver ännu vida bättre värnas, och det vitnar om en sann och frisinnad uppfattning af denna den första bland mänskliga rättigheter, att justitieombudsmannen icke undandragit sig obehaget att hos kongl. maj:t fullfölja ett sådant åtal, hvori hofrätten ogillat hans talan, emedan han ansåg det ligga en stor vikt derpå att de nya stadgandena genast blifva rätt förstådda och tillämpade. Genom en uppmärksam granskning af fänglistörna, och genom personliga besök i fängelserna, har han lyckats förekomma en del oförskylladt lidande, eller åtminstone beifra de myndigheters försummelser genom hvilka sådana lidanden blifvit ådragna. Detta är nu visserligen ingen ting annat än ett uppfyllande af de pligter som i kraft af hans embete äligga

honom, men det tillhör riksdagen, och i främsta rummet dess lagutskott, att väl tillse, huru vida icke, under de mer än sextio år som institutionen egt bestånd, tidsförhållandena blifvit förändrade derhän, att embetets förnämsta betydelse nu mera ligger mindre deri att dess innehafvare direkt verkar för lagstiftningens och lagskipningens positiva förbättring, än deri att han finnes i alla ögonblick tillgänglig för hvar och en som behöver hans hjälp, och har tillräcklig insigt, skarpsinne och ihärdighet att för sig göra fullt klart, huru vida anspråken på hans mellankomst äro i hvarje särskild sak befogade eller icke.

Ingen önskar uppriktigare än vi, att lagutskottet måtte kunna genom sitt utlåtande öfver den nu föreliggande berättelsen undgå den stränga dom som dess ordförande fälde öfver samma arbete för två år sedan. Ehuru sparsamheten, äfven då det gäller ord, är en dygd, gifves dock en tarflighet, i tänkesätt och åsigter, som för ingen del är berömlig, och oss förefaller det verkliga »tarfligt,» när en riksdagens delegation, sammansatt af personer med djupa lagstudier, vidsträckta vyer öfver samhällsförhållandena, och stor personlig erfarenhet i allt hvad som rör det svenska rättsväsendet, finner sig i afseende på justitie-ombudsmannens embetsberättelse inskränkt till afgifvandet af ett identiskt betyg, hvarken till form eller innehåll särdeles afvikande från det hvarmed man afärdar en bortflyttande tjenare. Det vore mycket väl om denna ledsamma testimonia form kunde undvikas, och vi föreställa oss att det ganska lätt kunde ske, om utskottet, i stället för att tillspetsa sitt slutomdöme i en så kallad kläm, ville nedlägga det i sjelfva reciten af berättelsens hufvudsakliga innehåll. I allmänhet äro vi svenskar ännu orimligt fallne för officiella artigheter, och sällan om någonsin afgifves en décharge utan tillsatsen af en mer eller mindre fad komplement öfver den utmärkta samvetsgranhet, redlighet, oegennyttia och sorgfällighet hvarmed den det gäller fullgjort det åtagna uppdraget.

Oss vill det synas att artigheten är ganska tvetydig, och snarare litet förmäten,

emedan hon innehåller en försäkran om något hvaraf man har ingen anledning att förutsätta motsatsen, och ett anspråk hos granskaren att sätta sig såsom en skolmästare till doms öfver den persons allmänna förhållande om hvars speciella förtroende-utöfning han är kallad att afgifva sitt vittnesbörd. Hufvudsaken i all sådan décharge är intyget att ingen ting blifvit uraktlåtet af hvad som borde göras, och vill granskaren derutöfver ådagalägga sin aktning, kan det lätt ske genom en sådan revisionsberättelse som visar att han förstår att bedöma halten af de reviderade handlingarne. Vill derföre lagutskottet ådagalägga sin belåtenhet med justitie-ombudsmannens embetsberättelse, så må det i första rummet visa att han ingenting uraktlåtit af det som det egt rätt att af honom fordva, och vill det göra något mer, så kan det med mycket fog ingå i en diskussion af något bland de mera framstående ämnen han i sin berättelse behandlar, till exempel i den närvarande den vigtiga och på dagordningen stående frågan om försvarslösheten och de förordningar som derpå hafva afseende. Genom ett sådant sätt att afgifva déchargen skulle utskottet kunna direkt bidraga till lösningen af ett eller annan lagstiftningsproblem, och derigenom höja sig öfver rangen af en blott betyg-utfärdare.

Kamrarna äro oförhindrade att handla alldeles på samma sätt, i fall de så finna lämpligt, men att pruta på värdet af utskottets loford, eller ens att derpå lägga någon ytterligare artighetskrydda, anse vi icke öfverensstämmande med riksdagens värdighet. Dess votum af förtroende eller tadel bör uttala sig i den följande valakten: endast på det sättet ådagalägger den en sann aktning för sig sjelf och den man som hedras med dess högsta förtroendeuppdrag. Man har sett exempel på motsatsen: ett officiellt gnatande af lagutskottet, af ständerna accepterat genom att helt tyst lägga utlåtandet till handlingarne, och ändå ett återval af samme person. Ett sådant handlingsätt bör afskräcka, i stället för att mana till efterföljd.

Litteratur.

Svenska Handels och Näringsarnes historia under de tre Carlarnes tidevarf af A. W. af Sillén. Upsala, E. Edqvist, 1871. Pris 1 rdr 75 öre.

Med detta band, som utgör femte delen af »Svenska Handels och Näringsarnes historia», har författaren, såsom han i förordet tillkännagifver, slutat sitt mödosamma och långvariga arbete. Öfver Frihetstidens ekonomiska förhållanden har redan en annan, högt ansedd forskare, J. W. Arnberg, börjat en räkka af mycket lofvande undersökningar, och vi vilja hoppas att han måtte få lefva för att fortsätta dem in på det närvarande århundradet. Med statshvälfningen 1809 inträder ett nytt skifte för handeln och näringarne, icke så att de gamla grundsatserna med ens frångingos, men i och med den större frihet som beviljades pressen genom den nya tryckfrihetslagen, blefvo de statsekonomiska lärorna föremål för offentlig diskussion, och anmärkningsvärdt är, att det var hos den gamla litteraturskolan som de frisinade idéerna hade sina försvarare, under det att fosforismen svärmade för skråtvånget och alla andra föråldrade former. Den mansålder som förgick innan näringsfriheten i början af konung Oskars regering började att göra sig gällande i lagstiftningen fordrar en historieskrifvare för sig: så rika äro materialerna, och så föga är fältet ännu brutet. Med undantag för penningväsendet och realisationen, hvaröfver det existerar en ganska rikhaltig litteratur, är det svårt för den som icke är detaljforskare att för denna tid återfinna de ledande statsekonomiska idéerna.

Hr af Silléns framställning af handels och näringsarnes historia i vårt fädernesland är icke en historia i den mening hvari detta ord vanligen tages, utan snarare en vägbrytning för kommande forskare, på samma gång hon åt den allmänt bildade läsaren erbjuder tidsbilder af den intressantaste beskaffenhet. Detta sista band är i detta afseende icke det minst lärorika, och den som ännu har någon smula förskräckelse för friheten tillämpad i handel och vandel, samt en viss tillgifvenhet för den protektiva lagstiftningen, bör icke försumma att studera det med uppmärksamhet.

Det visar sig deraf, huru det går när staten försöker att »skydda» eller eljest leda den enskilda företagsamheten, och historien derom borde kunna verka såsom ett ganska godt motgift mot socialismen.

Början af det Karolinska tidevarfvet företer framför det näst föregående ett stort framsteg i kommunikationsväsendet. Sjöledes fans postgång, långsam naturligtvis, i flere riktningar, och farbara vägar började här och der anläggas. I de södra provinserna funnos redan på 1660-talet landsvägar med »taverner», men först 1702 öppnades från Dalarne en väg till Herjedalen och Jemtland. Gästgifvaregårdarnes anläggning gynnades med förmåner, desto större ju aflägsnare de lågo från de gamla bygderna, och tidens anda afspeglar sig på ett betecknande sätt i den föreskriften af 1664, att när en ny tavern upprättades, borde man se till, om icke med tiden en stad der omkring kunde uppkomma och handverkare af flere slag lockas att der bosätta sig. Vattenkommunikationerna voro föremål för en ännu större omtanke: styrelsen funderade med allvar på att upptaga biskop Brasks gamla plan till en kanal mellan öster- och vesterhafvet genom de stora sjöarne, och Polhem fick 40,000 dr smt i anslag till utförande af sina ryktbara slussar vid Trollhättan.

Många af städerna, äfven i Norrland, drefvo åtminstone för en tid handel på utrikes orter; främst i den mellersta delen af landet stodo Stockholm, Göteborg, Kalmar, Norrköping, Nyköping och Visby. Hufvudstaden hade år 1651 49 skepp om 6,619 läster, en drägtighet som nära 6 gånger öfversteg Göteborgs handelsflottas. In- och utgående fartyg utgjorde tio år senare 400 för hela riket, men vid slutet af Carl XI:s regering funnos ensamt i Stockholm 229 handelsfartyg, af hvilka 79 bevärade, och i hela riket icke mindre än 800 af det senare slaget.

Våra provinser söder om Östersjön, ehuru i många fall för oss främlingar, voro i händelse af behof våra kornbodas, och vid tillfällen af krig eller missväxt utfärdades förbud mot sädesutförsel till främmande länder. I följd af åkerbrukets låga ståndpunkt och de beständiga krigen om han-

delssuprematet var utbytet emellertid allt annat än fritt. I början af Carl XII:s regering hade Estland ännu tillåtelse att utföra 1,000 läster spannmål till utrikes orter, men betalningen skulle såsom tvångslån åt staten lemnas till ränteriet mot pant af kronogods. Sådana bestämmelser gäfvos vid flere tillfällen äfven för andra af våra exportartiklar: staten var en buse öfver den enskilde, som gynnade hans företagsamhet inom vissa gränser endast för att så mycket eftertryckligare pressa honom, och eganderätten var icke synnerligen respekterad.

För dem som i våra dagar äro fallne för att skrämja sig öfver främmande inflyttningar, och deraf vilja skönja faror för upprätthållandet af vår nationalitet, kan det vara lärorikt att ihogkomma, huru fullt vårt fädernesland vid denna tid var af utlänningar. Icke allenast Stockholm och Göteborg voro öfversvämmade af främmande köpmän och handverkare; i Malmö hade tyskarne en egen kyrka, och af 500 der bosatta borgarefamiljer fordrade 96 rätt att inträda i den tyska församlingen. Lübeckarne hade i Falsterbo ett eget hus och sände derifrån strandridare till Lund med sina varor; äfven i Ystad hade de ett eget kvarter, dit de införde stora laddningar af handelsvaror. På Gotland och i flere af sjöstäderna funnos tyska köpmän, som tid efter annan framstälde anspråk på nederlagsfrihet, tullnedsättningar och andra undantagsförmåner, hvilka till en del beviljades. De beständiga krigen drogo en mängd fattiga polackar, armenier och andra främlingar till landet, hvilka förökade pauperismen, och när Carl XII återvände från den långvariga vistelsen i Bender, följdes han till fäderneslandet af en mängd turkar, polska judar och andra fordringsägare, som icke ville släppa den kunglige gäldenären ur sigte. I den mån de ryska östersjöprovinserna gingo förlorade, finna vi äfven derifrån talrika inflyttningar.

Man betecknar hela denna period såsom handelsrivaliteternas: hvarje monark ville till sitt eget område draga så mycket som möjligt af det stora varubytet, och beviljade för sådant ändamål privilegier och undantagsförmåner. Carl XI försökte att leda den ryska handeln från Archangel till Riga, och Danmark var intresserad i företaget, emedan det på detta sätt kunde uppbringa

tullafgifterna i Sundet. Det lyckades till en del, ehuru icke utan motsvarande olägenheter. De båda stora sjömakterna England och Holland täflade om handelsväldet öfver de mindre nationerna, och det gälde nu för dessa att af denna täflan draga så stora förmåner som möjligt. Till en början gynnades vi af England, som hade nederlagsrätt i Göteborg och Landskrona, och svenska fartyg dispenserades till och med för en tid från navigationsakten; men dessa förmåner upphörde snart, och då Carl XI genom sitt gifte kommit på god fot med Danmark, under det att England och Holland närmat sig hvarandra, blef det kallsinnighet från engelska sidan, som urartade till öppen fiendlighet mot våra fartyg, till dess Carl XII i början af sin regering biträdde det engelsk-holländska förbundet. Enigheten varade emellertid icke länge, ty efter förlusten af Riga ville Carl hindra sjömakternas handel och gjorde anspråk på att hans blokader skulle respekteras, fastän de icke voro effektiva. Vi finna således redan på den tiden tvistigheter mellan makterna om denna internationella rättsfråga, som i våra dagar varit så mycket debatterad.

Holland var den tidens största handelsmakt. Dess kofferdiflotta beräknades af Colbert till 15 eller 16,000 fartyg, då hela Europa sammantaget icke hade mer än 20,000. Holländarne seglade billigare än engelsmännen, voro vänligare mot främlingarne och betalade kolonialvarorna högre; de försågo ensamme länderna kring Östersjön med franska och medelhavsvaror, och deras trafik på Ryssland var 40 gånger större än engelsmännens. Med en sådan makt gälde det att stå på god fot, och flere fördrag ingingos med dem, till dess Carl X:s framgångar mot Danmark väckte deras farhågor för Östersjöhandeln och de togo öppet parti för Danmark. Fördragen upprepades och privilegier beviljades, men allt emellanåt förspordes missförstånd, som ibland urartade till våldsamerheter. Sveriges myndigheter, med kommerskollegium i spetsen, funno billigt att holländarne borde betala högre tullar, emedan de voro så mycket större kapitalister än svenskarne, och denna rättsgrund måste hafva blifvit godkänd, efter som handeln fortfor, ehuru holländska skepp allt emellanåt trakasserades, och flere af dem måste släppa till sina

laddningar för att underlätta det Stenbockska fälttåget. Genom statslån låg Sverige helt och hållet i holländarnes händer, och de hade rätt att köpa våra förnämsta produkter till det pris som de öfverenskommo med kronan: säljaren hade dervid intet att säga.

De svenska handelsfartygen dristade sig vid den tiden icke långt utom Nordsjön, till Portugal sällan utan konvoj, och aldrig in i Medelhafvet, af fruktan för turkiska sjöröfvare. Carl XII spekulerade emellertid på en utsträckning af svenska handeln till Levanten, och en person vid namn Silfvercrantz utsändes för att taga reda på handelsförhållandena i Turkiet och österländerna: det var till och med fråga om ett levantiskt kompani, men det stannade vid planerna. Äfven på den aflägsna orienten hade man sina tankar: med Armenien afslöts en öfverenskommelse om tullfrihet; svenska regeringen deltog i ett kompani, som skulle upptäcka norra vägen till Kina och Japan, och en expedition utrustades under amiral Sjöhjelm, som skulle bedriva ett privilegieradt sjöröfveri i orienten, dock endast mot turkar och morer. Företaget gick om intet, ehuru man redan på förhand hade bestämt kyrkors och välgörande stiftelsers andel i det blifvande bytet.

Carl XII var ingen fiende till ett litet oskyldigt sjöröfveri, och han ingick i ordentliga underhandlingar med ett fribytare-sällskap, som i slutet af sextonhundratalet nedsatt sig på Madagascar och derifrån plundrade Ostindiefararne. När de på detta näringsfång samlat betydande rikedomar, önskade de att träda i civilisationens tjänst och ställa sig under någon af de stora europeiska makternas beskydd. Först vände de sig till England, men afvisades der, anmälde sig sedan hos Carl XII, emedan de beundrade hans personliga tapperhet, och Sverige, som ej egde någon österländsk handel, icke hade förlorat något på deras våldsbragder. De anmälde sig hos Wellingk 1713, erbjödo 500,000 pund och 25 fartyg, samt särskildt 50,000 pund åt sin saktörare. Nils Gyllenstjerna, som tyckte att anbudet icke var att förakta, inberättade det till Carl XII, men emedan han då belägrades i Stralsund, blef det obesvaradt för den gången. Efter några andra misslyckade försök vände de sig för andra gången till Carl XII år 1718, erbjödo sig

att öfvergifva sitt yrke och med 60 rikt lastade skepp slå sig ned i Göteborg såsom fredliga och laglydiga undersåtar. Konungen hänvisade dem Görtz, hvilken genast uppgjorde en plan att med deras skatter inlösa sina mynttecken. En person vid namn Morgun insattes på svenska kronaus vägnar såsom guvernör i deras öesittningar; de erhöilo svenskt skyddsbref, egen domsrätt och uteslutande privilegium på den ostindiska handeln. Efter konungens död afbrötos emellertid alla underhandlingar med detta äfventyrliga samhälle.

Var rättslösheten stor på hafven, så var den på fasta landet icke mycket mindre. Reduktionen medförde en allmän osäkerhet i besittningen, som gjorde att innehafvarne af jordegendomen utsögo den till det yttersta, och de båda sista årtiondena af 1600-talet utmärktes af missväxter, hvilkas förödelser blefvo än mer kända genom de följande krigen. När nöden var rätt stor, fingo bönder och uppstadsbor fara till sjöstäderna för att göra spanmålsuppköp utan någon mellanhand, men köpte de mer än de sjelfva behöfde, voro de förfallna till ansvar. Dalkarlen var för jemen anvisad på sitt barkbröd, och under de tre åren 1683—85 måste äfven de skånska bönderna äta bröd af ollon, linfrö och andra nödfallsämnen. De sista åren af Carl XI:s regering, 1694—96, var svår missväxt i Norrland och Finland, hvilken kom så mycket olägligare, som man året förut från östersjöprovinserna exporterat hela sitt öfverskott, af fruktan att om exporten öfver Riga inskränktes, skulle säden från Polen och Kurland föras åt annat håll och kronan således gå miste om licent-afgiften. År 1696 var allmän missväxt i det egentliga Sverige, hvilken äfven sträckte sig till Gotland. Denna ö var rik, och folket saknade endast förstånd att begagna sig af sina fördelar samt fartyg att utföra sin öfverskottsspanmål. Borgarne i Visby förelades nu vid stränga straff att icke hålla på sin säd, ej heller därför fordra mer än »skälig» betalning. Under sådana omständigheter lossades för tillfället de prohibitiva banden, tullarne eftergåfvos, och en utsträckning af produktionen i andra näringsvägar tilläts för att indraga mer kapital i landet, men endast så länge det värsta lidandet varade; när det var öfver, så var också all erfarenhet glömd. De

sista åren af Carl XII:s regering voro missväxterna allmänna, och säd fans hvarken att köpa eller låna: utlåningsräntan vid de magasin som funnos var 50 procent. Carl XII ålade köpmännen att införskrifva så mycken säd som behöfdes, och ett visst belopp uträknades för hvarje stad, med 1 rdr vite för hvarje tunna som felade. Men som de ej kunde det, emedan det fattades dem både penningar och kredit, utskrefs den så kallade näringshjelpen, utgörande sjettedelen af all slags förmögenhet. Folket flydde till skogarne af fruktan för uppörds-männen, och enligt en uppgift af Görtz, som dock troligen är öfverdrifven, skall $\frac{2}{3}$ af Sveriges hela åkerjord 1718 hafva legat osädd.

Högre än åkerbruket stod boskapsskötsel, och det fans i flere landsorter goda kreatursracer, särdeles hästar, till upphjelpandet af hvilken afvel mycket gjordes af regeringen. Carl XII:s förmyndare hade till och med i viss mån upphäft det stränga förbudet mot landsköp och ålagt vissa borgare i städerna en formlig skyldighet att på landet uppköpa hästar, ehuru de ickeingo afyttra dem på samma sätt. Uppfödandet af oxar var i de danska provinserna ett privilegium för adeln, och detta ansågs nödvändigt, ty om alla hade rätt dertill, skulle djuren falla i pris vid försäljningen och förlust uppkomma på näringsfånget, hvilket staten naturligtvis var förbunden att förhindra.

Samma omtänksamhet gjorde sig naturligtvis gällande i hela den öfriga näringslagstiftningen. Så befans det i afseende på bergshandteringen, att bergsmännen ej förstodo sig på att granska malmerna, hvarigenom dåligt jern kom att tillverkas, till skada för varans kredit på den utländska marknaden. Derföre stadgades att malm-brytningen skulle noga kontrolleras, bruksegarne förbundos att skaffa sig kunnigt arbetsfolk, och straff utsattes för dåliga stångjernssmeder, till och med gatlopp. Rika främlingar inflyttade, hvilka verksamare bidrogo till yrkets förädling; bergmästaren Arnold Du Rees förbättrade hyttor och stångjernshamar och lärde de småländska bönderna att kola af sina skogar. Jern tillverkningen kom sålunda i flor, ända till dess att den åter ruinerades genom den orimliga beskattningen under de sista åren af Carl XII:s regering, då bruken nedlades,

så att till och med spik och hästskor måste införas från utlandet. Konungen ville då låta anlägga jernbruk med våld, och fördrade att hvad som 1718 brast i föregående årets tillverkning skulle såsom böter kontant erläggas till kronan.

De inskränkningar som upprättades för den stora industrien drabbade i ännu högre grad handtverkerierna, för hvilka de mest minutiösa skrårordningar uppgjordes; det var ingen ända på intrång å ena sidan och privilegier å den andra. Främmande arbetare inkallades och gynnades till en tid, och när de för misshandling eller bristande betalning, hvilket icke var ovänligt, sedermera i stora massor lemnade landet, tröstade man sig dermed att svenska barn kunde uppläras i deras ställe. Då Carl XII:s krig bortsopade den manliga befolkningen, måste man behandla de utländska handtverkarna något bättre, gifva dem frihet från skatter och utskrifning samt till och med bevilja dem penningunderstöd. Taxor bestämdes för alla varor, de enskilde förbjödos att bryga öl och baka bröd, och bakugnarne belades med en särskild afgift. Accis lades på alla varor, men i synnerhet på spanmål; för att förekomma försnillning skulle alla mjölnare vara edsvurne.

Ett af de yrken som särskildt gynnades genom lagstiftningen var skeppsbyggeri och sjöfart: för att befrämja handteringen fick till och med allmogen undantagsvis bygga fartyg, och 1681 ansågs yrket så förbättradt att en termin af 8 år utsattes, efter hvilken inga utrikes bygda fartyg skulle vidare få åtnjuta svensk tullfrihet. På somliga orter, såsom i Österbotten, tilltog skeppsbyggeriet, så att det måste genom förbud hämmas, under det att på andra orter, såsom i Göteborg, var brist på fartyg. Utländskt sjöfolk gynnades till en början, men efter hand sökte man bemanna fartygen med infödingar, hvarföre sjömansskolor inrättades. År 1681 ålades borgerskapet i Visby att till förekommande af pauperismen upptaga tiggarebarn och uppföda dem till sjömän, en föreskrift som sedermera utsträcktes till hela riket, i det hvarje skeppare som seglade på vesterhafvet ålades att hvart fjerde år upptaga en gosse från barnhuset bland sin besättning.

Vi nödgas till vår ledsnad öfvergå den betydande del af detta arbete som är egenad åt tullar och lagstiftning, ehuru detta

kapitel är ett af de allra intressantaste för den som vill bilda sig en trogen föreställning om tidslýnnet. Tullförhållandena voro ett af de yppersta föremålen för den offentliga rättvisans uppmärksamhet, och man har exempel derpå, att personer blifvit dragna till rätta för olagligheter i tullmål, som blifvit begångna af deras föräldrar. Författaren lemna en ganska värdefull öfversigt af de särskilda beskattningsformerna, från »stora sjötullen», hvilken utgick af varor som fördes från eller till utlandet, och som vid afyttring från nederlag skulle erläggas af säljaren, samt »lilla tullen», hvilken drabbade inhemska varor, hvilka föruttrades inom landet, till rekognitionsafgifter, licenter, bompenningar och andra vexationer, hvarmed omsättningen besvärades. Icke en gång matvaror för eget behof fingo föras fritt af resande, och det fins exempel derpå att riksdagsmän fingo betala tull för sina matsäckar. Städerna omgäfvos af staket för att kontrollera handeln, och endast för ytterlig fattigdom fingo Eskilstuna och Mariefred tullfrihet, emedan staket och tullbetjening kostade mer än der inkasserades. Att lurenrejeriet skulle blomstra under en sådan lagstiftning faller af sig sjelft; sjelfva postjakterna idkade denna handtering, och amiralitetet misstänktes för olöflig varuinförsel, hvarföre det 1693 föreskrefs att äfven örlogsskeppen skulle visiteras.

Glimtar af sundt förnuft tränga genom de tjocka fördomarne. En sådan är, under dessa tider af kaperi och allmän otrygghet på hafven, den gryende tanken på den neutrala egendomens okränkbarhet, som äntligen i våra dagar gjort sig fullt gällande. En annan är nederlagsrätten, hvaraf redan några städer voro i åtnjutande, men ingen i vidsträcktare mån än Landskrona. Det var en stor sak att försona de danska provinserna med det svenska väldet, och Landskronas hamn ansågs som den bästa i verlden. Privilegierna blefvo för den tiden storartade: hvarje kristen nation fick bosätta sig och drifva handel, dock ej med uppstadsborgare eller sådana som landvägen förde sina varor till städerna; 20 års skattefrihet beviljades, men husen borde byggas af sten, och köpmännen skulle bo vid de förnämsta gatorna. Alla råvaror som voro ämnade för vidare bearbetning befriades från stora sjötullen; alla in- och utländska varor fingo uppläggas på neder-

lag samt lastas ur större i mindre fartyg; utländingar kunde ega särskilda nederlags-hus och särskild faktor, som fick flytta ur staden när han ville eller också blifva svensk undersåte; tysk kyrka kunde uppbyggas för luteraner, och religionsfrihet i öfrigt åtnjutas efter landets lagar. Detta ville dock icke mycket säga, ty väl fingo främlingar oantastade hålla enskild gudstjenst, men ofördragsamheten i tänkesätten var stor och tilltog hos regeringen efter Carl X, särdeles mot judarne. Dessa fingo sig förelagdt, samma år som Nantesiska ediktet upphäfdes, att lemna riket såsom farliga för kristendomen, och de som här vistades kortare tider såsom resande måste bo i ett särskildt kvarter. Det är förut nämnt att turkar och andra långväga främlingar kommit till riket och der i mängd bosatt sig. En del voro rika, nemligen de som drefvo utländsk handel, hvilka icke kunde åtkommas af beskattningen; andra — och det var den stora mängden — voro så fattiga att de måste underhållas på offentliga medel, hvilket naturligtvis bidrog till att öka det allmänna eländet.

Vi hafva ända till de senaste åren haft i vår handelslagstiftning ett minne förvaradt af det statsförmynderskap som gjorde sig gällande öfver den enskilda spekulationen, nemligen i föreskriften om saltupplag i stapelstäderna, hvilken först afskaffades vid 1853—54 årens riksdag. Saltet var en så vigtig sak att vi icke få allt för mycket förundra oss öfver de många förordningar som rörde det. Regeringen bestämde naturligen priset, och när adeln klagade öfver dess dyrhet, måste taxan nedsättas. Krigen höllo det emellertid i högt pris, och köpmännen försökte att hindra dem som ville sälja det billigare. Då fixerades priset på det salt som tillföll kronan, och ingen fick göra det till föremål för spekulation; kommerskollegium hade att tillse att prisen höllos tillräckligt låga, och tullsaltet fick endast försäljas till de fattige, hvarjemte alla skeppsredare ålades att en gång om året låta sina fartyg återvända med full saltlast. Bland varor hvilkas pris bestämdes var i första rummet spanmålen, på det allmogen för sina utsädesbehof icke måste blifva »prejad», men äfven andra saker hade sina åsatta taxor: en person vid namn Ewert Haas fick privilegium att

handla med ostron, mot vilkor att icke taga mer än 5 daler kpmt för hundralet. Den kortlifvade institution som kallades Generalfaktorikontoret, under hvilket lydde alla svenska handelskontor i utlandet, hade uttrycklig föreskrift att så ställa, att exportvarorna blefve så dyra och importvarorna så billiga som möjligt.

Vi öfvergå helt och hållet kapitlet om penningeväsendet, hvaraf det mesta är genom Skogmans och andras arbeten temligen bekant. Icke heller skola vi länge uppehålla oss vid den allmänna ställningen i landet under de sista åren af perioden: en fullständig och fullt pålitlig utredning deraf är ännu icke gjord, och de detaljer som i föreliggande arbete finnas anförda kunna knapt anses annat än såsom illustrationer. Särskilda uppgifter finnas likväl som äro nya. Så berättas det att Carl XII, utom de kända planerna till grundskatternas förvandling i en fix penningränta, som först för två år sedan blifvit fullt genomförd, också umgicks med tanken på att utarrendera boställsgodsen för statens räkning och i stället låta innehafvarnes löner utgå ur statskassan. Uppgifterna om förmögenhetsskatterna och afdragen på embetsmännens löner under sista tiden af Carl XII:s regering äro sväfvande: det säges att den förra skulle, för att betäcka krigsgårderna, hafva uppgått till 42 procent, och att embetsmännen måste vidkännas ända till halva lönernas afdrag, under det att en mängd andra skatter pålades, särdeles på konsumtion och kläder, så att en borgarehustru kunde för sin garderob få skatta ända till 35 daler smt. Endast kaperierna förblefvo obeskattade, ehuru äfven derom förslag framställes till

konungen. Men med alla dessa vexationer från statens sida, och efter alla de beskrifningar på det allmänna eländet som den tidens handlingar innehålla, synes en hög grad af yppighet i lefnadssättet hafva fortfarit att göra sig gällande ända intill slutet af det karolinska tidevarvet, hvarom den meddelade listan på importartiklar, äfven som den i sista kapitlet meddelade teckningen af lefnadssättet, bära vitnesbörd. Vi beklaga att utrymmet icke medgifver någon redogörelse för innehållet af denna tidsmålning, så intressant den än är. Lyxförbuden äro i synnerhet betecknande. Presterna delades i två grader, af hvilka den första fick pryda sina barn med diamanter samt bära kläder af siden och sammet, den andra förbjöds att bära långt här, höga hattar eller fodrade mössor samt endast i största nödfall fick bruka peruker och katter. På samma sätt indelades adeln och borgerskapet i en mängd klasser, och det var noga bestämdt, huru dyrbara kläder och nipper hvar och en af deras qvinliga medlemmar fick bära. Bostäderna började blifva försedda med bättre inredning och större bekvämligheter. Lyxen i åkdon synes hafva varit betydlig: klädda och förkylda vagnar voro inga sällsyntheter, och ännu 1716 finner man att det fans dyrbara ekipager, som voro föremål för beskattning.

Hr af Silléns nu fullbordade arbete skall för den redbarhet, flit och insigt hvarmed det är utfördt alltid intaga ett aktadt rum inom vår litteratur. Det är ty värr icke en stor allmänhet som läser sådana böcker, och därför är den möda som nedlägges på detta slags forskningar åtminstone i pekuniärt hänseende ganska illa belönad.

Blick på pressen.

Såsom inledning till en ur norska tidningen »Aftenbladet» hemtad uppsats om qvinnans rätt att förfoga öfver sin egenhet, yttrar *Aftenbladet*:

Bland de många motioner, som blifvit väckta vid denna riksdag, erinra vi oss icke ha förnummit någon, som berör »qvinnofrågan». Det är dock möjligt, att bland det stora antalet af motioner i Andra kammaren det kan finnas någon, som fjärmare berör denna sak. Det vill emellertid synas som skulle den sida

af frågan, som på senaste tiden här hufvudsakligast blifvit bragt å bane, nemligen den gifta qvinnans eganderätt, icke komma till behandling på denna riksdag. Man torde erinra sig, att lagutskottet och i enlighet med dess betänkande riksdagen förlidet år kom till ett litet resultat i detta ämne. Riksdagen stannade i den mening att till afhjelpande, i icke oväsentlig mån, af de missförhållanden, som ofta äro en följd af mannens snart sagt oinskränkta rätt att råda öfver boet, skulle kunna vidtagas den förändring i bestående lag, att genom ett äktenskapsförord finge bestämmas

icke allenast såsom för närvarande, i hvad mån giftorätt i makarnes egendom skall för den ena eller andra maken ega rum, utan äfven att från mannens målsmanskap kunde undantagas den egendom, deri han ej eger giftorätt, eller någon del deraf, öfver hvilken egendom hustrun skulle ega att råda, sjelf eller med biträde af god man. Riksdagen anhöll i skrifvelse till k. maj:t af den 17 maj förlidet år, att k. maj:t ville låta utarbete och i proposition till riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af 8 kap. 1 paragrafen Giftermålsbalken, att genom äktenskapsförord må kunna betingas rättighet för hustru att råda öfver sin enskilda egendom äfvensom, till de förändrade bestämmelser i öfrigt, som deraf bör blifva en följd.

Efter all sannolikhet kommer icke något förslag i detta ämne att från regeringens sida framläggas för innevarande riksdag. Vi hoppas emellertid att ett dylikt måtte bli bland de första, som af den nya lagbyrån måtte utarbetas och att det sedermera måtte lyckligen undgå de klippor och skär, i form af anmärkingar inom Högsta domstolen, på hvilka så många viktiga och gagneliga lagförslag strandat.

Det norska bladet redogör för frågans behandling i brödrariket, der en komité blifvit af stortinget begärd, dock egentligen icke för annat än att föreslå några bestämda och allmänna föreskrifter för ingående af kontrakt om särskild egendom i äktenskapet, hvilka kontrakt skulle kunna ingås så väl före som efter äktenskapets afslutande, dock i det senare fallet naturligtvis med sådana vilkor att kreditors rätt ej derpå må blifva lidande. Rättigheten till sådant aftal, men under sådana former, att det långt ifrån att af mannen betraktas såsom ett för honom förödmjukande undantag, må kunna blifva regel, samt må hända derutöfver en bestämmelse som gifver hustrun ovilkorlig förfoganderätt öfver hvad hon inom äktenskapet ärfver eller förvärfvar sig, torde vara hvad som i första rummet göres oss behof. Att någon återgång i detta afseende egt rum i den allmänna öfvertygelsen, synes framgå i den sista lagtima riksdagens beslut, af den sista lagtima riksdagens beslut, hvars trånga syftning var icke så litet öfverraskande. Vill regeringen allvarsamt intressera sig för saken, kan den utan tvivel med sin större auktoritet göra mycket för att taga riksdagen med sig uti en mera frisinnaad riktning, men vi tvifla mycket på att den nybildade lagbyrån kommer att erhålla ett så beskaffadt uppdrag.

Flere tidningar hafva uttryckt sin bestörtning och sin sorg öfver en lifdömd

missdådares förestående afrättning, och *Nya Dagligt Allehanda* har innehållit en längre uppsats till fördel för hans benådning. Det fins i denna varmt skrifna uppsats några tankvärda saker, hvilka äro egnade att uppmärksammas af lagarnes stiftare och tillämpare, må hända äfven bland dem som anse att, med afseende på särskilda förhållanden i detta fall, ett förfärligt exempel behöfver statueras. En motion om dödsstraffets borttagande ur lagen har framkommit äfven vid denna riksdag, men vi våga icke hoppas att den leder till målet. När samma fråga vid 1867 års riksdag behandlades, föll den på en enda röst i Första kammaren, och om icke en af dem som yttrat sig till fördel för dödsstraffets afskaffande hade förfelat sitt upprop, är det en möjlighet att riksdagens beslut blifvit fattadt i denna syftning. Vid den följande riksdagen föll frågan i båda kamrarne, såsom vi tro hufvudsakligen på det formella skälet att lagutskottet försummat att redigera alla de förändringar i de särskilda paragraferna af strafflagen som skulle blifva en följd af beslutet i hufvudsaken, samt på grund af de auföranden som afgåfvos i ämnet af då varande justitiestatsministern, hvilken väl uttalade sin förhoppning att dödsstraffet skulle af sig sjelf upphöra inom en icke allt för lång tiderymd, men ännu ansåg för tidigt att borttaga det ur lagen.

Att frågan sedan den tiden icke blifvit upptagen, kommer utau tvifvel deraf, att vännerna af dödsstraffets afskaffande tröstat sig med den förhoppningen att det aldrig vidare skulle komma att verkställas; det var nemligen i juni 1866 som det sista gången tillämpades, under särdeles upprörande omständigheter i fall vi ej allt för mycket missminna oss. Utan att på religiösa eller filosofiska grunder vilja ovilkorligen utdöma denna straffart, våga vi allvarligen betvifla att det dermed åsyftade ändamålet, andras afskräckande från brott, någonsin blifvit vunnet, och vi befara att om vanan vid benådning en gång blifver bruten, komma de blodiga tilldragelserna att periodiskt förnyas med denna tvingande nödvändighet hvilken statistiken känner lika väl som matematiken, ett, två eller tre hufvud hvarje, hvartannat eller hvart tredje år, men i alla händelser i ett regelbundet förhållande. Detta är det förfärliga.

Det vore derföre af vigt att få öfvertygelsen inom riksdagen å nyo konstaterad, men icke på grund af den nyssnämnda motionen, hvilken kanske kommer att af lagutskottet antingen alldeles icke behandlas eller också pröfvas när det är för sent. Lämpligt vore derföre att en ny motion väcktes, helst i Andra kammaren, för att af tillfälligt utskott behandlas, att riksdagen ville anhålla det k. m. täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke tiden må anses vara inne att ur allmänna strafflagen borttaga dödsstraffet såsom straffart, men, i händelse kongl. maj:t dervid finner nämnda straff kunna och förty böra afskaffas, låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i strafflagen som blifva nödiga. Det föreslagna beslutet är ordagrant hemtadt ur den reservation hvilken n. v. chefen för civildepartementet såsom ledamot af 1868 års lagutskott afgaf mot dess utlåtande. En

annan ledamot, hr *A. Faxe*, hade hufvudsakligen yttrat sig i samma syftning, och med honom hade hr *G. von Gegerfelt* instämt. Skulle riksdagen med någon större enhällighet uttala sig för en sådan underdånig anhållan, torde det vara någon utsigt att den afslagna nådeansökningen blifver tagen under förnyadt öfvervägande och kanske utgången gynnsammare.

För öfrigt hafva båda dessa tidningar uttalat sig mot jobberier med aktier, eller företaget å nybildande bolags sida att innan de ännu utöfvat någon verksamhet, som kunnat på ett naturligt sätt stegra värdet af deras aktier, genom bolagsbeslut gifva dem en hög kurs. Vi instämma obetingadt i våra samtidas ogillande af detta slagspekulationer, hvilka hittills varit för det svenska affärslynnnet främmande, och vi önska att de måtte blifva det hädanefter.

Strödda underrättelser.

Den tichbornska förbannelsen.

Den bekanta processen som nu pågår rörande identiteten af familjens hufvudman har bragt i dagen följande gamla tradition.

Den namnkunniga släkten daterar sig såsom det säges från tvåhundra år före den normanniska eröfringen. En af dess äldsta medlemmar, lady *Mabella*, framstälde på sjuksängen till sin herre och make sin yttersta vilja i form af en bön. Hon ville lemna efter sig ett legat, af hvars afkomst årligen skulle på *Marie Bebadelsedag* utdelas allmosor till alla de fattiga som den dagen instälde sig på slottet *Tichborne*. Sir *Roger Tichborne* upptog framställningen med mycken välvilja, och lofvade den gamla frun afkastningen af hela det område hon skulle kunna gå omkring till fots under den tid en påtänd fackla brann. Den sluge och girige baronetén räknade på den skröpliga och sedan flere år sängliggande damens svaghet, att området icke skulle blifva betydligt. Emellertid befalde den döende damen att man skulle bära hennes säng till slutet af parken, och der, med ansträngande af sina sista krafter, släpade hon sig omkring icke så få tunland af godsets rikaste hvetejord, till stor öfver-

raskning för de närvarande och mest för den ekonomiske sir *Roger*. Fältet som var föremål för den menniskoölskande handlingen kallas än i dag *The crawls*, af ett ord som betyder kräla eller krypa; det ligger vid ingången till parken och mäter icke mindre än tjugotre acres.

När detta underverk var fullbordadt lät lady *Mabella* åter föra sig till sitt rum, församlade alla familjens medlemmar kring sin sjukbädd, förutsade att släkten skulle blomstra så länge hennes testamente samvetsgrant respekterades, men afkunnade sin förbannelse öfver den af sina efterkommande som skulle vara nog nedrig eller sniken, för att upphäfva hennes stiftelse eller använda inkomsten deraf för andra ändamål. I sådant fall skulle husets lycka försvinna och det ärevördiga namnet utdö i brist på manliga arftagare. Denna händelse skulle inträffa efter en generation af sju söner, hvarpå skulle omedelbart följa en generation af sju syskon, men alla flickor.

Donationen, som grundades under *Herrik II*, i början af elfvahundratalet, fortfor genom sju århundraden, och den 25 maj var en årlig fröjdedag för de fattige i grefskapet.

Men den människovänliga inrättningen medförde missbruk, och år 1795 hände det att en mängd zigenare och annat löst folk, under förevändning att få sin del i allmoseutdelningen, samlade sig omkring slottet och föröfvade stölder i granskapet. De omkringboende beklagade sig deröfver hos ordningsmyndigheterna, och till följd af deras förfogande upphörde utdelningen af från och med följande året. Eget nog hade den då varande baronetén sju söner, och den äldste af dem, som efterträdde honom i besittningen, hade sju döttrar. Sålunda gick profetian i fullbordan derigenom att namnet Tichborne utbyttes mot Doughy, hvilket namn bäres af den man som nu gör anspråk på den ädla familjens titlar och gods, i en process hvars skandala lösa detaljer gå genom alla dagens tidningar.

Shakers på Mount Libanon. En engelsman, som för några år sedan gjorde en resa i Förenta Staterna, berättar att då han ville köpa de skönaste frukter och de bästa vällukter, rekommenderade man i synnerhet för honom frukterna och vällukterna från Mount Libanon, beläget femtio eng. mil från Newyork. Då han gjorde sig underrättad om skälen till detta företräde, svarade man honom: »Det är därför att ingen bättre än Shakers förstår sig på att odla jorden och utdraga essenserna ur blommorna».

Följande dag begaf sig engelsmannen på väg till Mount Libanon. Han blef hänryckt af landskapets fruktbara utseende, luftens renhet och folkets trygga, förnöjsamma utseende. »Det var Edens oskuld och frid, efter Newyorks förderf och feberaktiga verksamhet». Der fans ej mera några krogar och fångelser, inga druckna, intet gräl, inga fattiga och inga missdådare, utan endast det tilldragande, hedrade och fruktbarande arbetet.

Shakers tro att himlen börjar här nere på jorden för den som förstår sig på att taga ned honom, och de egna sig deråt, i det de utöfva kyskhet, nykterhet och kärlek till nästan. De äro ett kommunistiskt samhälle. Hvar och en arbetar för alla med mera ifver än för sig sjelf. De hårdaste arbeten på fälten mildras för dem genom den föreställningen att växterna hafva medvetande af hvad man gör för dem.

»Se», sade en af de äldste till den resande, i det han visade honom deras präktiga skördar, »huru våra kära träd bemöda sig att belöna oss för våra mödor; de böja sig under tyngden af sina frukter, och våra systrar äro icke tillräckliga att tillaga konfekturerna och konserverna, samt att destillera de vällukter som utgöra våra rikedomar».

Shakers hafva ingen läkare ibland sig. De veta icke hvad en hufvudvärk, förkylning eller feber vill säga; de känna icke en gång nevralgien till namnet. Utom deras régime, som är ganska helsosam, hafva de en stark tro på de hygieniska egenskaperna af frisk luft. Deras ventilations-system är ganska fulländadt och särdeles väl beräknadt. Alla byggnader som uppföras på Mount Libanon, sädesmagasin, qvarnar och bostäder, förses frikostigt med ventilatorer, sinnrika maskiner för att förnya och rena luften. Sjelfva trapporna äro ventilerade. Kakelugnar af en egen modell underhålla i det inre af husen en temperatur som på hela veckors tid ej varierar en grad.

Drottningen i detta samhälle — ty denna sekt har förståndet att erkänna intelligensens, ålderns och dygdens öfverlägsenhet — matronan Antoinette sade till engelsmannen Dixon: »Under trettiosex år hafva vi endast haft ett fall af feber, och vi rodna deröfver, ty det var vårt fel».

Af fredskärlek, såsom qväkarne, hvarifrån de hafva sitt ursprung, hafva ej Shakers tagit någon del uti det sista amerikanska kriget; de hafva blott bedt för de besegrade och segrarne. Egnade åt den mänskliga pånyttfödelsens arbete, anse de att en människa har uti denna verden en stor del lycka, om hon söker den der den står att finna, nemligen uti föreningen, tron och det intelligentu arbetet. De lefva i andlig gemenskap med de afidnes själar. Döden har inga fador för dem. De äro glada, sysselsatta och nöjda öfver den mottagna och samvetsgrant uppfyllda pligten.

Den engelska resande, som har tillbragt flere dagar hos Shakers och varit med om deras måltider och böner, förklarar att om någonsin det stode honom öppet att fritt välja en vistelseort, så vore det uti detta milda, broderliga och fromma samhälle som han skulle slå sig ned.

Medel mot förruttelse. Under den häftiga striden om värdet af amykösen och eganderätten till uppfinningen, torde följande ur en utländsk tidskrift hemtade uppgifter icke sakna sitt intresse. Efter Bluut skall verkningen af de brukliga anti-septiska medlen bestå i dessa ämnens förmåga att koagulera ägghvite. Om detta är grundadt, så måste utom de bekanta och till en del sedan lång tid till baka använda ämnena, såsom karbolsyra, alun, kloraluminium m. fl., det äfven gifvas andra med samma verkan. Han försatte urin med några droppar salpetersyra och bevarade den derigenom för förruttelse. Lika så kunde kött under en månads tid hållas friskt genom vatten, hvartill några droppar salpetersyra voro tillsatta, medan liktidigt anställda prof utan tillsats af salpetersyra redan efter några dagars tid öfvergått i förruttelse. Försök med salt-syra förde till liknande resultat. Försök som Ziurek anställt uti Berlin hafva fört till det resultat att intet af de hittills brukliga förfaringssätten vid desinfektion, medelst samlingsgropar, har gifvit några i sanitärt afseende tillfredsställande resultat. Målet har endast då blifvit nöjaktigt uppnådt, då, jemte anordnandet af desinfektion af innehället, äfven samlingsgroparnes konstruktion blifvit ändrad, på det sättet att de fasta och flytande ämnena strängt afskiljas från hvarandra, och att man, innan innehället får utkomma i afloppsränorna och kanalerna, filtrerar af de samma medelst enkla apparater.

Så handlar en gentleman. Den engelska generalen sir William Napier mötte en dag på kanten af en landsväg en liten fem års flicka, som gret och snyftade. Hon hade slagit sönder den kruka med vatten som hon skulle bära hem till sin mor, och hon vågade icke begifva sig hem af fruktan att hennes mor skulle gråla på henne.

Generalen stannade och sade till henne: »Trösta dig, mitt barn; här skall du få något, för hvilket du kan köpa tvenne krukor i stället för en».

Den lilla flickan utsträckte helt glad handen, men intet kom.

Generalen letar i den ena fickan, sedan i den andra. Han hade glömt sin börs.

»Hör på mitt barn, återkom hit i morgon vid samma timme. Jag skall då gifva dig den shilling som jag lofvat dig».

Hemkommen finner generalen en middagsbjudning för påföljande dag till en hög person. Han tvekar. Det fans ej någon möjlighet att arrangera de båda sakerna; han besluter sig för att skriva till ministern, att han åtagit sig en förbindelse, hvilken han har lofvat att icke försumma.

»Jag skulle aldrig hafva haft mod», sade han, »att bedraga min lilla okända i hennes väntan. Hon såg så öfvertygad ut, att jag skulle hålla ord, och jag har gjort det.»

Julkubben. Här och der i våra landsorter bibehåller sig ännu den seden att till julbrasa välja ett groft, massigt vedträd, som icke på en gång förbrinner, utan halfbrändt uttages och ånyo lägges på spiselhällen så länge helgen räcker. I England och Skotland fins samma sedvänja, och Washington Irving talar i sina engelska reseskildringar om *Yule clog* såsom en öfverlevfa af saxiska traditioner. Af en fransk tidskrift finna vi att seden äfven förekommer i vissa franska landsorter. Julkubben kallas der *le tréfoir*, och det halfbrända vedstycket bevaras af bonden hela året om under sängen. Det har en hop magiska egenskaper, botar kreatursjukdomar, hjälper kor att kalvva, bevarar hvetet för rost o. s. v.

Innehåll:

	Sid.
Justitie-ombudsmannens embetsberättelse	65.
Litteratur:	
Svenska Handels och Näringsarnes historia under de tre Carlarnes tidehvarf af <i>A. W. af Sillén</i>	71.
Blick på pressen	76.
Strödda underrättelser:	
Den tichbornska förbannelsen m. m.	78.

Prenumerationspris: 10 rdr för helt, 5 rdr 50 öre för halft samt 3 rdr för fjerdedels år, *postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.*